

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԴԵՐՈ ԱՆՉԱՓԱՀԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՑԱԿՈՐ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՉԵՎԱԿՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ*

Գայանե Ներսիսյան

Ընտանիքը սոցիալական առաջին ինստիտուտն է, որտեղից սկիզբ է առնում կյանքի շարունակությունը, որը կարգավորում է հասարակության մի շարք գործառնություններ: Նրանով է պայմանավորված վերարտադրության, աճող սերնդի կրթության, դաստիարակության սոցիալականացման, նյութական ապահովության, հոգևոր կայուն զարգացման իրականացման հնարավորություն: Այստեղ է հիմք դրվում անձի՝ որպես հասարակության լիարժեք անդամի ձևավորումն ու զարգացումը:

Հաճախակի ենք հանդիպում ընտանիքների, որտեղ հանդիպելով անհաջողությունների, ուժեղանում է լարվածությունը և խորանում հիմնախնդիրները՝ ստեղծելով կոնֆլիկտային իրավիճակներ: Այդ նպատակով ստեղծվում է հաղորդակցման անբարենպաստ մթնոլորտ և միջանձնային անբարենպաստ հարաբերություններ: Ի հայտ են գալիս այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ ամուսնալուծությունը, միայնակ մայրությունը, բռնությունը ընտանիքում, որդեգրման խնդիրները, գործազրկությունը, ալկոհոլիզմը, թմրամոլությունը, որոնք իրենց բացասական ազդեցությունն են թողնում երեխայի անձի ձևավորման գործում:[1]

Չնայած որ դպրոցի դերն ու նշանակությունը կարևորագույններից է անչափահասներին կրթելու և դաստիարակելու գործում և համարվում է դաստիարակության կարևորագույն դարբնոց, մեր դպրոցն ուսուցման գործընթացի կազմակերպումն ավելի է առաջնային համարում և դաստիարակությանը բավականաչափ ուշադրություն չի դարձվում, մինչդեռ դարեր շարունակ դպրոցը համարվում է անչափահասի երկրորդ տուն և մանկավարժությունը համարվում է գիտություն դաստիարակության մասին:

Ուսուցիչը պետք է օգնի ծնողին իր սեփական երեխայի հետ փոխադարձ շփվելու, ճիշտ հարաբերություններ ստեղծելու համար: Ուսուցիչը պետք է օգնի և բացատրի, որ դաստիարակության բարձր արդյունքի կարող է հասնել միայն երկխոսության միջոցով, և ծնողը երեխայի հետ պետք է շփվի, ինչպես հարգանքի արժանի մարդու հետ, նույնիսկ եթե նա կատարել է ինչ-որ պատժի արժանի հանցանք, երեխան ունի իրավունք սեփական կարծիքը արտահայտելու: Պետք չէ թերազնահատել նրա անհատականությունը, այլ փորձել քննարկել նրա կողմից կատարված արարքը, որը հետագայում կփոխի նրա բնավորությունը: Ուսուցիչը երբեմն կարող է ծնողին բացատրել, որ երեխայի վարքի վրա ազդել են դպրոցում տեղի ունեցածը և դասարանում պատահածը:[2]

Եթե դրա հետ միասին ընտանիքն էլ անբարենպաստ է, ապա երեխան անխուսափելիորեն հայտնվում է փողոցում՝ զրկվելով հոգատարության որևէ դրսևորումից:

Երեխաները հասարակության ամենախոցելի, անօգնական և թույլ խմբերն են, որի զգացումն ու վիճակը կախված են մեծահասակներից: Երեխայի անհատականության ձևավորման ընթացքում կարևոր գործոններից են ինչպես ի ծնե ժառանգական որակները, այնպես էլ երեխայի շրջապատող միջավայրը:

* Հոդվածն ընդունվել է 26.03.2015:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի նախագահ, ի.գ.թ., Ա.Թադևոսյան:

Մարդը, մինչև չափահաս՝ ինքնուրույն սուբյեկտ դառնալը, երեխա է։ Երեխա է համարվում 18 տարին չլրացած յուրաքանչյուր անձ։ Զարգացման յուրաքանչյուր փուլ կատարվում է իր հոգեբանական ձևավորումներով։ Ինչպիսին կլինի երեխան ապագայում, մեծապես կախված է նրանից, թե ինչպես է նա անցնում զարգացման փուլերը։ Եվ ամենակարևորը՝ ինչպես են մեծահասակները նպաստել, որ նա հաջող անցնի այդ փուլերը։ Իրենց ֆիզիկական, հոգևոր, սոցիալական անհատականությամբ նրանք թույլ են, անպաշտպան, կյանքի մարտահրավերներին դիմակայելուն անպատրաստ։[3]

Հավանաբար չկան ընտանիքներ, որոնցում չլինեն վեճեր և տարաձայնություններ։ Նյարդայնացած ծնողների անկառավարելի գործողությունները հաճախ կարող են առիթ տալ երեխայի ներքին առաջացմանը։ Երեխաների ներքինների և վախերի ուսումնասիրությամբ զբաղվող գիտնականները պնդում են, որ ծնողների միջև առաջացած վեճերը կարող են երեխայի մեջ առաջ բերել դիսթրես։ Այն ազդում է նրա օրգանիզմի վրա, թուլացնում է բիոտոնուսը, իջեցնում դիմադրողականությունը և խախտում հոգեկան անդորրը։ Սուր կոնֆլիկտների ժամանակ պայքարը թեժանում է բոլոր ճակատներով։ Եվ երբ արտահայտվում է ամուսինների անհարգալից վերաբերմունքով, երեխաները վեճի մեջ են ներքաշվում։ Երեխաները ծանր են տանում ծնողների անհամերաշխությունը։

Երեխան ունի մեծահասակ հարազատին վստահելու, նրա կողմից իրեն պաշտպանված զգալու պահանջ։ Եթե երեխան զրկված է այդ պաշտպանվածությունից, փոխում է իր վարքը։ Երեխայի մեջ առաջանում է հակասության զգացում և ազդեցիկ։ Որոշ երեխաներ ձեռք են բերում մատնիչի, ցինիկի գծեր, ինքնամոլություն, ժամանակից շուտ սեռական հետաքրքրություն, երեխայի մեջ կարող է ձևավորվել նաև ստախոսություն, շողոքորթություն, շահախնդրություն, անվստահություն։ Կոնֆլիկտային ընտանիքի երեխաները որպես օրինաչափություն անընդհատ տխուր են լինում։

Որպես հետևանք՝ երեխայի մեջ առաջանում են հուզական խանգարումներ, որոնց հաջորդում են որոշակի խոչընդոտները՝ ծնողների հետ հարաբերություններում։ Դա էլ իր հերթին առաջացնում է ծնողների պատասխան աֆեկտիվ ռեակցիան, և ստեղծվում է ընտանեկան հարաբերությունների խանգարումների բարդ շղթա։

Կոնֆլիկտի ավելի բարդ ու խոր ձևը ամուսնալուծությունն է։ Այս դեպքում երեխաները զերծ չեն անհանգստությունից և ընտանեկան լարված վիճակներից, որտեղ զրույցը պարբերաբար վեր է ածվում վեճերի։ Այդպիսի կոնֆլիկտները երեխայի վրա էլ ավելի ավերիչ ազդեցություն են ունենում։

Նկատվել է՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաները հաճախ իրենց մեղավոր են համարում ծնողների ամուսնալուծության մեջ։ Մոտ տասը տարեկան երեխաները մեղադրում են ծնողներին կամ միայն մեկին, ու մեղավոր են գտնում իրենց անպաշտպան մնալու մեջ։

Իր հերթին՝ ընտանիքի աղքատությունը շատ լուրջ ռիսկային գործոն է, երեխաների լիարժեք խնամքի և սոցիալականացման համար։ Աղքատ ընտանիքներում մեծացող երեխաների համար ապրանքներն ու ծառայությունները դառնում են դժվարանատելի, իսկ ընտանեկան միջավայրը՝ անապահով ու ռիսկային, երբեմն անգամ վտանգավոր։ Նշված պահանջմունքները չբավարարելու պատճառով ընտանիքում լարվածություն, կոնֆլիկտներ, կազմալուծվածություն է առաջանում, երբեմն՝ ծնողների հասարակայնորեն անցանկալի վարք ու պահվածք, որից առավելագույնս տուժում են երեխաները։ Երեխայի նյութական պահանջմունքները չբավարարելը վտանգում է երեխայի հուզական պահանջմունքի բավարարումը։ Երեխայի դաստիարակությունը հասարակության կարևորագույն խնդիրն է, որը պետք է իրականացնեն ոչ միայն ծնող-

ները, այլև նրանց հետ համատեղ պետությունը և այլ հասարակական կազմակերպություններ: Մանկական մուրացկանության մեծ մասը ընտանեկան անբարենպաստ պայմանների հետևանք է (գործազրկություն, աղքատություն, սոցիալապես անապահով վիճակ):

Առկա են այնպիսի ընտանիքներ, որտեղ ծնողները զբաղվում են թմրամոլությամբ, հարբեցողությամբ և անբարոյականությամբ: Երբեմն երեխաները, ընկնելով նրանց ազդեցության տակ, կամ ներգրավվելով այդ միջավայրում, կամ ուղղակի ենթարկվելով ձնշման, սկսում են ալկոհոլ օգտագործել, զբաղվել գողությամբ, թմրամոլությամբ: Երեխաների մեծամասնության մոտ առաջանում է բացասական վերաբերմունք իրենց ծնողների հանդեպ:

Անչափահաս հանցավորները մեծ մասամբ չեն հարգում իրենց ծնողներին: Վերջիններս կորցնում են իրենց հեղինակությունը: Դաստիարակչական խնդիրները լուծում են միայն ֆիզիկական «պատիժների» միջոցով, որի հետևանքով էլ անչափահասները հեռանում են տնից: Դրան նպաստում են նաև երեխայի թուլությունն ու անպաշտպանվածությունը, ցածր գիտակցական մակարդակը, հասունացած երևալու ծգտումը:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ **անչափահասը միանգամից հանցագործ չի դառնում**: Սկզբում նա դուրս է մնում ծնողների հսկողությունից, ապա երևան են գալիս բացասական վերաբերմունք դեպի ուսումը և կարգապահությունը դպրոցում: Շփվելու պահանջը նրան տանում է դպրոցից դուրս՝ դեպի անբարենպաստ միջավայր:

Մանկական գողությունների ուսումնասիրությունից դիտվում է որ գողությունները ծավալվում են անսպասելիորեն, ոչ նպատակադրված և ոչ էլ պլանավորված ձևով: Երեխան տեսել է ինչ-որ առարկա և առաջին իսկ հայացքից նրան այն շատ է դուր եկել: Այդ պահին նա չի կարող իրեն զսպել և հաղթահարել գայթակղությունը: Նա անմիջապես, առանց մտածելու, վերցնում է այդ իրը և ապրում զգացմունքային հաճելի պահ, մեծ բավականություն՝ ցանկալի իրին տիրանալու համար: Միևնույն ժամանակ երեխան զգում է վախ, որ իրեն կբռնեն հանցանքի վայրում: Որոշ ժամանակ անց նա սկսում է մտահոգվել, կարծես թե իրեն արդեն հայտնի էր դառնում, որ գողացած իրը չի կարողանա ազատ օգտագործել, նրանով խաղալ կամ ընկերներին ցույց տալ: Նա լավ տեսնում և լսում է, թե շրջապատում ինչպես են քննադատում գողին: Նրան սկսում է տանջել ամոթի զգացողությունը: Մեծահասակները ծգտում են նրան ներելու և շարունակել նրան վստահելու՝ չվնասելով երեխայի ինքնասիրությունը, այս պարագայում արդեն կարևոր է ձիշտ պատժամիջոցի ընտրությունը և բացատրել իր արարքի լրջությունը:

Մանկական այս բնույթի գողությունը հոգեբանները և վերլուծաբաններն անվանում են «գայթակղություն, հրապուրանք»: Երեխաների մոտ կարող է կապված լինել կամային ոլորտի անբավարար զարգացման հետ, չնայած նրան, որ նա ամոթ է զգում իր կատարած արարքի համար, բայց իր ցանկությանը չի կարող դիմակայել:

Կան երեխաներ, ովքեր հաճախ գողություն են անում, հավանաբար իրենց կյանքում նրանք չեն զգացել սեր, նուրբ վերաբերմունք, համակրանք, ուշադրություն ծնողների, մտերիմների, ընկերների կողմից: Տիպիկ արարքով ստիպում են նրանց ուշադրության արժանանալու համար: Հաճախ այսպես պատահում է այն երեխաների հետ, որոնք անմիջական չեն, ինքնամիտի են, մեկուսացված, «պարզ և բաց» չեն կարողանում արտահայտել իրենց զգացմունքները, վախը, երկչոտությունը: Մեծահասակների կողմից սառը և անտարբեր վերաբերմունքի արժանանալով՝ այդ երեխաները կատարում են, այսպես կոչված «վրեժ գողություն»:

Երեխան կարող է գողանալ այն իրը, որը նա նախօրոք խնդրել է իր դասընկերոջից ժամանակավոր օգտագործման համար, բայց նրանից մերժում ստանալով՝ դիմել է գողության:

Կան նաև երեխաներ, որոնք գողանում են միանգամայն աննպատակ, անհեթեթ: Նրանք վերցնում են այնպիսի իրեր, որոնք ընդհանրապես իրենց պետք չեն, որոշ ժամանակ անց շուտ մոռանում են: Պարզվում է, որ այսպիսի երեխաները, բռնվելով, շատ ծանր են տանում կատարվածը, ճնշվում են, վատ են զգում իրենց, նույնիսկ ամոթից շատ են անհանգստանում, որ այս անգամ ծնողները և ընկերները իրենցից երես կթեքեն: Հենց այսպիսի մանր թվացող գողությունները, հետագայում ծավալվելով, ճակատագրական են դառնում հասունացող երեխայի հետագա ողջ կյանքի համար: Հետազոտող-մասնագետները, հոգեբանները, հոգեբույժները, իրավաբանները վերոհիշյալ երևույթները կապում են «կլեպտոմանիա» հունարեն բառի (klepto - գողանում, հափշտակում, փախցնում և mania - անմտություն, խելագարություն) հետ: Այն բնորոշվում է որպես գողություն կատարելու հիվանդագին հակում, գողամոլություն, իրեր հափշտակելու նկատմամբ պարբերաբար առաջացող հանկարծակի հակում: [4]

Ծնողական հսկողության ոչ ճիշտ ընտրված մեխանիզմները, ընտանիքի անկազմակերպ և անկանոն կենցաղը նպաստում են երեխաների իրավախախտ վարքի առաջացմանը: Մասնագետները նշում են հետևյալ օրինաչափությունները. որքան ջերմ են ընտանեկան հարաբերությունները, այնքան փոքր է հավանականությունը, որ երեխայի մեջ հանցավոր վարքագիծ ձևավորվի:

Անչափահաս իրավախախտների ծնողներին բնորոշ է կամ չափից դուրս դաժան վերաբերմունքը, կամ թողտվությունը և կարգուկանոն հաստատելու անկարողությունը: Այսինքն՝ ծնողների մի խումբն ամեն ինչ թույլ է տալիս, իսկ մյուսը՝ խստորեն արգելում է:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ երեխաների շեղվող վարքի ձևավորման տեսանկյունից վտանգված են ոչ լրիվ կազմով, կոնֆլիկտային, ամուսնալուծվող, ծնողավարման անբավարար հմտություններով ընտանիքները: Նման ընտանիքներում երեխաների խնամքն ու սոցիալականացումը բնականոն չեն, ինչն էլ նպաստում է երեխաների իրավախախտ վարքագծի ձևավորմանը:

Օրինաչափ կապ է նկատվում նաև անչափահասների իրավախախտումների բնույթի ու հաճախականության և նրանց սեռերի միջև: Վիճակագրությունը վկայում է, որ տղաների իրավախախտումների և հակասոցիալական վարքի հաճախականությունն աղջիկների վարքից 4-5 անգամ ավելի մեծ է:

Երեխաների իրավախախտ վարքի ձևավորման հարցում մեղքի իրենց բաժինն ունեն նաև զանգվածային լրատվամիջոցները: Բռնության, դաժանության տեսարանների առատությունը, բարեկեցիկ ապրող հանցագործի, բարոյականության յուրաքանչյուր սկզբունք ոտնահարող «հերոսի» կերպարները կարող են խթանել իրավախախտ և հակասոցիալական վարքի դրսևորումները:

Անհրաժեշտ է իմանալ, որ առանձնահատուկ են հոգեկան շեղումներ դրսևորող անչափահասներին առնչվող դեպքերը: Նրանք ընտանեկան խնամքից ու ջերմությունից զրկված երեխաներն են, որոնք չունեն պատասխանատվության զգացում և ավելի լավը դառնալու ներքին դրդապատճառներ:

Իրավախախտ վարք ցուցաբերող երեխաները հասարակության և նաև ինստիտուտների թերացումների զոհեր են: Հետևաբար նրանց հետ աշխատելիս հարկավոր է ուշադրություն դարձնել նրանց սոցիալական միջավայրին ու պայմաններին և փորձել դրանք դարձնել ավելի բարենպաստ:

Անտեսումը մշտապես երեխայի ֆիզիկական և հոգեբանական տարրական պահանջների չբավարարելն է, որի հետևանքը կարող է լինել երեխայի առողջության և զարգացման լուրջ վատթարացումը: Դա իր մեջ ներառում է ծնողի կամ խնամակալի կողմից անհրաժեշտ սնունդ, կացարան և հագուստ չտրամադրելը, երեխային ֆիզիկական վնասից կամ վտանգից չպաշտպանելը կամ համապատասխան բժշկական օգնության կամ բուժման հնարավորություն չապահովելը: Դա կարող է նաև ներառել երեխայի տարրական հուզական պահանջների անտեսումը կամ դրանց չպատասխանելը:

Երեխայի հանդեպ հոգատարության բացակայությունը նույնպես դիտարկվում է որպես երեխայի հանդեպ անտեսում, որի դեպքում երեխան հայտնվում է հոգեկան և ֆիզիկական անհարմարության վիճակում այն բանի հետևանքով, որ ծնողների կողմից չեն բավարարվում նրա առաջնահերթ կարիքները:

Երեխայի անտեսումը նպաստում է այնպիսի վարքի ձևավորմանը, ինչպիսիք են՝

1. սադիզմ-բռնություն՝ դաժանություն կենդանիների, երեխաների հանդեպ, վանդալիզմ, հարձակողական վարքագիծ, ինքն իրեն վնասող վարքագիծ, հրդեհումներ.

2. սննդամթերքի գողություն կամ մուրում, շատակերություն, հացադուլ.

3. ցուցադրական զգացմունքայնություն՝ թատերականացված ելույթներ, մակերեսային գրավչություն, չտարբերակված կապվածություններ.

4. կլեպտոմանիա - կոմպուլսիվ սուտ, քրոնիկ գողություն, հիվանդագին ստախտություն.

5. սեռական հարկադրանք՝ գայթակղող վարքագիծ կամ հագուստ, սեքսուալ այլ ակտիվություն երեխաների հանդեպ.

6. պասիվություն - ագրեսիվություն՝ զիջողականություն, հարցերին պատասխանելուց հրաժարում, չարության սադրում, ուրիշների մոտ, հարձակողական վարքագիծ.

7. խղճի բացակայություն՝ մեղքի զգացման բացակայություն, մեղքի ժխտում կամ սեփական մեղքի ուրիշներին վերագրում: [5]

Ինչ վերաբերվում է հիմնախնդրի իրավական վերլուծությանը, ապա կարող ենք հստակ ասել, որ պետությունն համարվում է երեխաների իրավունքների երաշխավորն ու պաշտպանը: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքները սահմանվում են ԼՂՀ սահմանադրությամբ, ԼՂՀ միջազգային պայմանագրերով, և ԼՂՀ այլ նորմատիվ իրավական ակտերով: [6] Հանցագործություն է համարվում հանրության համար վտանգավոր այն արարքը, որը սահմանված է ԼՂՀ քրեական օրենսգրքով և ենթակա են քրեական պատժի: Քրեական օրենսդրությունը խախտած համարվող, մեղադրվող կամ մեղավոր ճանաչված երեխաներին վերաբերող օրենքներում պետությունը սահմանում է այն նվազագույն տարիքը, որից ցածր երեխաները չեն ենթարկվում քրեական պատասխանատվության և, հետևաբար նրանց նկատմամբ քրեական գործ չի հարուցվում: Այդ տարիքն այսօր ԼՂՀ-ում ընդունված է 16-ը, իսկ ուրոշ առավել վտանգավոր հանցագործությունների համար՝ նաև 14-ը: 14 տարին չլրացած անչափահասի նկատմամբ կիրառվում են միայն բարոյական և դաստիարակչական բնույթի կանխարգելիչ միջոցներ: [7]

Իրավական և բարոյական վարքագծի նորմերի ձևավորման գործընթացն ավարտվում է դեռահասության շրջանում՝ 14-16 տարեկանում: Նշված հանգամանքները հաշվի են առնվում օրենսդրի կողմից: Դեռահասության տարիքում հասակակիցների կարծիքները նրանց համար ավելի էական են, քան ծնողների և ուսուցիչների կարծիքները, նրանք սկսում են ծխել, կատարել անօրինական գործողություններ, կարգ խանգարել:

Այս տարիքում դեռահասը չափազանց խոցելի է, և միջավայրը կարող է անչափ մեծ ներգործություն ունենալ: Շրջապատը կարող է հրահրել և խրախուսել երեխայի բացասական վարքը: Նրանք հեշտությամբ են ընդօրինակում ավագ ընկերների գործողությունները: [8]

Անչափահասին հանցագործության է դրդում երբեմն մեծերին նմանվելու, ընդօրինակելու, ընկերական շրջապատում հեղինակություն ձեռք բերելու ձգտումը:

Անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների քննության ընթացքում համապատասխան մասնագետները պետք է տիրապետեն մանկավարժական, մանկական և պատանեկան հոգեբանության, կրիմինալոգիայի և վիկտիմոլոգիայի գիտելիքներին: [9]

Հետևաբար անչափահասների կողմից կատարվող իրավախախտումները և հանցագործությունները կանխելու նպատակով անհրաժեշտ է .

- բարձրացնել ծնողների և ընտանիքի մյուս անդամների բարոյական գիտակցական մակարդակը,
- մշակել և իրականացնել ընտանիքի բարոյահոգեբանական իրավիճակն ու ապրելակերպը բարելավելու, ընտանիքում առողջ միջանձնային հարաբերություններ ձևավորելու պետական ծրագիրը,
- բարձրացնել ծնողների իրավական պատասխանատվությունը երեխաների դաստիարակության գործում,
- շարունակել բարելավել ընտանիքների նյութական, կենցաղային պայմանները, ընդլայնել նախադպրոցական հիմնարկների ցանցը,
- ուսումնասիրել այն երևույթները, որոնք դառնում են հանցագործության պատճառ և մշակել այնպիսի հանձնարարականներ, որոնց կիրառումը կապահովի դրանց վերացումը կամ կչեզոքացնի բացասական ներգործությունները.
- ամրացնել դպրոց-ընտանիք-հասարակություն կապը, համապատասխան մասնագետներով, անչափահասների գործերով հանձնաժողովի, խնամակալության և հոգեբարձուների մարմնի անդամներով, ուշադրության կենտրոնում պահել խոցված, ամուսնալուծված, սոցիալապես անապահով, հոգեկան հիվանդությամբ տառապող ծնողներ ունեցող երեխաներին՝ ցուցաբերելով համապատասխան աջակցություն,
- ծնողներն առավել ուշադիր և հոգատար վերաբերմունք պետք է ցուցաբերեն երեխաների նկատմամբ, սեր և բարություն՝ երեխաների հետ հաղորդակցվելիս, հավատ ներշնչել նրանց ուժերի նկատմամբ, մշտապես հետևեն դպրոցական պայուսակի պարունակությանը՝ անժանոթ իրերի առկայության դեպքում ետ վերադարձնել ուսուցչին,
- պահպանել ներընտանեկան անդորր, խուսափել բազմաբնույթ վեճերից ու կոնֆլիկտային իրավիճակներից, փորձել հարաբերություններ ստեղծել սիրո, փոխադարձ հարգանքի և վստահության վրա,
- անհրաժեշտ է երեխային ծանոթացնել ԼՂՀ քրեական օրենսգրքին. դա անհրաժեշտ է իրական հետևանքների և պատժի վերաբերյալ նրա մեջ պատկերացում ձևավորելու համար,
- եթե ագրեսիայի և բռնության պատճառները սոցիալական վատ պայմաններն են, ապա այս հարցում նշանակալից ազդեցություն կունենան կյանքի պայմանները փոխելու հասարակական գործողությունները: Պետությունը պետք է բարելավի ծնողների վիճակը՝ նրանց աշխատանքի տեղավորելով կամ մշտական

Ֆինանսական օգնություն ցույց տալով, վերացնելով սոցիալապես անապահով վիճակը,

- ստեղծելով հասարակական կազմակերպություններ, որոնք կտրամադրեն անվճար հոգեբանական, իրավաբանական խորհուրդներ, կկարգավորեն ընտանիքի անդամների փոխհարաբերությունները, ինչպես նաև հնարավորության սահմաններում տրամադրվի այլ ծառայություններ՝ սոցիալական, ֆինանսական հենվելով նշված համայնքի աջակցության վրա,
- կարևորել կրոնի գործոնը ուսումնական հաստատություններում, ճամբարներում՝ նշանակություն տալով ավանդույթներին, որպեսզի ծնավորվի կայուն, առողջ ընտանիքներով ու քաղաքացիներով հասարակարգ:

Ընտանիքի կայունությունն ու առողջ հասարակություն ապահովող ամենահուսալի գործողությունը մնում է սերը՝ ամուսինների, ծնողների և երեխաների միջև:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Թովմասյան Ա., «Ընտանիք և դպրոց» գիտամեթոդական ամսագիր, «Ընտանիքի հետ սոցիալական աշխատանքի առանձնահատկությունները», Եր., 2014, թիվ 4, էջ 47:
2. <http://www.voppsy.ru/issues/1984/841/841058.htm> // Гаврилова Т.П. "О типичных ошибках родителей в воспитании", стр.60
3. Ձեռնարկ ՀՀ ոստիկանության անչափահասների գործերով աշխատակիցների համար, ՀՀ երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2004-2015 թթ ազգային ծրագիր, էջ 11:
4. Առաքելյան Ա., «Ընտանիք և դպրոց» գիտամեթոդական ամսագիր, «Անդրադարձ մանկական գողության հիմնախնդրին», էջ 51:
5. Ձեռնարկ ՀՀ ոստիկանության անչափահասների գործերով աշխատակիցների համար, ՀՀ երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2004-2015 թթ ազգային ծրագիր, էջ 21:
6. ԼՂՀ օրենքը երեխայի իրավունքների մասին՝ ընդունված ԱԺ կողմից 29.05.1996 թ., ընդհանուր դրույթներ.
7. ԼՂՀ քրեական օրենսգիրք:
8. Чуфаровский Ю.В., Юридическая психология, Учебник, 3-е издание. М., 2008, стр.329:
9. Селиванова Н. А. ,Снеткова В. А. Руководство для следователей, М., 1997, стр. 437
10. Մակարենկո Ս.Ս., Մանկավարժական պոեմներ, Եր., 1968:
11. Антипова И. Г., Воровство в детском возрасте: анализ причин и коррекция. Ростов-на-Дону, 1995.

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ
**Ընտանիքի դերը անչափահասների հանցավոր վարքագծի
ձևավորման գործում**
Գայանե Ներսիսյան

Սույն հոդվածում ներկայացվում են ընտանիքի դերը հանցագործության հակում ունեցող և իրավախախտ անչափահասների վարքագծի ձևավորման գործում: Հոդվածը անդրադարձնում է մի շարք պատճառներին, որոնք նպաստում են անչափահասների՝ հասարակության լիարժեք անդամի ձևավորմանն ու զարգացմանը: Ծնողական հսկողության ոչ ճիշտ ընտրված մեխանիզմները, ընտանիքի անկազմակերպ, անկանոն կենցաղը նպաստում են երեխաների իրավախախտ և հանցածին վարքի առաջացմանը: Նշված հիմնախնդիրները վերանայվել են հոգեբանության, մանկավարժության, իրավագիտության տեսանկյուններից և դրանց լուծման ուղիների կապակցությամբ տրվել են առաջարկներ:

***Բանալի բառեր՝** ընտանիք, անչափահասի ձևավորում և զարգացում, դպրոց, հանցավոր վարք, կոնֆլիկտային իրավիճակներ, անտեսում, քրեական պատասխանատվության տարիք:*

РЕЗЮМЕ
Роль семьи в деле становления несовершеннолетних со склонностью к преступлениям
Гаяне Нерсисян

В данной статье представляется роль семьи в деле становления несовершеннолетних со склонностью к преступлениям и правонарушениям. Статья обращает внимание на ряд причин, способствующих становлению и развитию несовершеннолетних как полноправных членов общества. Неправильно выбранный контроль родителей, неорганизованность семьи, неправильный образ жизни способствует появлению детского преступного поведения. Статья не только рассматривает вышеперечисленные проблемы с психологической, педагогической, юридической точки зрения, но и предлагает соответствующие решения.

***Ключевые слова:** семья, формирование и развитие несовершеннолетнего, школа, правонарушение, конфликтные ситуации, пренебрежение, возраст уголовной ответственности.*

SUMMARY
The Importance of Family in the Behavior of Teenagers
Gayane Nersisyan

The following article represents the importance of family in the behavior of teenagers addicted to crimes and offenses. We have raised and rebound some reasons which promote the formation and development of teenagers as worthy members of society. The wrong mechanism of parent supervision, the disorganized living conditions give rise to offenses and criminal behavior. The abovementioned problems have been studied from psychological, pedagogical and legal aspects. The article suggests certain ways of their solution.

***Keywords:** family, formation and development of the minor, school, offense, conflict situations, neglect, the age of criminal responsibility.*